

УДК 378.4(477.83-25)“18/19”(091)

ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ НА РУБЕЖІ ХІХ–ХХ ст.: ОРГАНІЗАЦІЯ, ШКОЛИ, ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ

Олексій СУХИЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра новітньої історії України

У статті висвітлюється діяльність Львівського університету в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в контексті з'ясування змісту організації навчального і наукового процесу, роботи наукових шкіл і участі викладачів університету в освітніх процесах Австро-Угорщини. Показано роль університетського середовища у громадсько-політичному житті Львова і краю.

Ключові слова: Львівський університет, організація навчального процесу, наукові школи, академічна спільнота, громадське життя.

Особливим в історії Львівського університету був період кінця ХІХ – початку ХХ ст., означений значними політичними рухами, передовсім національними. Важливою складовою українського національно-державницького поступу стала боротьба за національну школу – за український університет у Львові, яка не лише відображала національно-політичну палітру Галичини як однієї з провінцій Австро-Угорщини, а й означувала щоденні й майбутні перспективи національного руху українців. Водночас польські сили намагалися надати університету у Львові винятково польського характеру, що посилювало антагонізм стосунків не лише галицької суспільності, а й переносило його у стіни університету. Усі ці чинники визначали драматизм Львова та його університету.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. виявився для усієї Австро-Угорщини етапом розмежування політичних сил, який вів до бурхливого утвердження національних ідеалів в усіх етнічних середовищах, а в Галичині, передовсім у польському та українському¹.

Львів як столиця Галичини не тільки акумулював суспільно-політичні процеси та їхні зміни, а й нерідко визначав їхній характер у цілому краї. Політичний клімат міста зумовлювали передовсім далекі від позитивного розв'язання національні та соціальні суперечності. Необхідність виконувати функції столиці, тобто, перш за все, синтезувати різноманітні прагнення та уподобання мешканців, накладались на політичну строкатість і перетворювали Львів у місто контрастів, сталої напруги та емоційних вибухів².

¹ Аркуша О. Політика польських клубів Галицького сейму щодо українського питання (кінець ХІХ – початок ХХ століття) / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. пр. Львів, 2000. Вип. 7. С. 218.

² Аркуша О. Польські політичні середовища Львова та Кракова на зламі ХІХ–ХХ століть: спроба порівняння / Олена Аркуша // Львів: місто-суспільство-культура : зб. наук. пр. / За ред. Мар'яна Мудрого. Львів, 1999. С. 377.

Усі ці процеси галицького життя стосувалися університету – не тільки професорсько-викладацького складу та його оточення, а й усієї академічної спільноти.

Водночас означений етап став для Галичини часом зростання масових суспільних процесів, у яких окреслилась загальна тенденція, пов'язана з посиленням процесу демократизації і послабленням позицій аристократії, кліру та, водночас, вступом у політичне життя нижчих верств, передусім селянства³.

Відповідно, ця соціальна складова теж впливала на формування студентського складу Львівського університету, а почасти і його співробітників*.

Панівною тенденцією був також розвиток соціально-економічних процесів, який вів уже від середини ХІХ ст. до значних змін у суспільстві та впливав на зміну характеру освіти, зокрема вищої, підготовку передовсім фахівців управління та нових технологій**.

До нових соціально-економічних та політичних умов і потреб пристосовувався також Львівський університет. Показовим у цьому плані може бути й те, що на Крайовій виставці в Галичині 1894 р. одним з центральних був павільйон Львівського університету, де демонстрували найважливіші наукові досягнення та праці вчених цього навчального закладу***. Не менш важливою була і гуманітарна складова, яку створив університет у науковому та культурному житті краю. Під впливом революційних подій “Весни народів” 1848 р. австрійський уряд почав усе більше враховувати національний чинник. У державних установах

³ Мудрий М. Галицька автономія в 70–80-х роках ХІХ століття: українське та польське бачення / Мар'ян Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. пр. Львів, 2000. Вип. 7. С. 176.

* Прикладом може слугувати особа міністра для Галичини в австрійському уряді Флоріана Земляковського, який завжди приховував власне незнатне походження, бо народився в сім'ї кухаря у селі Мала Березовиця, що на Тернопільщині. Докладніше див.: *Fras Z. Demokraci w ĩuciu politycznym Galicji w latach 1848–1873* / Zbigniew Fras. Wrocław, 1997. 248 s.; *Фрас З. Демократи у політичному житті Галичини 1848–1873 рр.* / Збігнев Фрас; [наук.ред. Олексій Сухий; післямова Олексій Сухий, Ростислав Жерелік; спогади]; [пер. з пол. Ю. Б. Родик, Ю. І. Сагата, О. М. Сухий]. Львів, 2010. 334 с.

** З огляду на це у Львові були відкриті середні спеціальні школи – лісова і ветеринарна, а в селі Дубляни – агрономічна. Значно розширилася заснована 1844 р. львівська політехнічна школа. Згодом у місті почала діяти торгівельна академія, а ветеринарну, агрономічну і політехнічну школи реформовано в академії.

*** Найбільше вражали демонстрації дослідів із нововинайденими рідинами, які впродовж довгого часу могли зберігати людські органи для детального вивчення; демонструвалися різні способи навчання студентів та учнів шкіл із вродженими фізичними вадами (сліпих, німих та ін.). Університетська експозиція входила до групи павільйонів народної освіти, де були такі експозиційні будинки: павільйон Крайових промислових шкіл, павільйон Крайової шкільної ради, університету і політехніки. Усі чотири павільйони спроектував Зигмунт Горголевський у стилі французьких замків. Експозиційна група шкільництва становила середину Виставки. Докладніше див.: Сулим Б. Феномен Крайової виставки в Галичині 1894 р.: історичний огляд / Б. Сулим. Львів, 2007. С. 80–81; *Przechadzka po Wystawie Krąjowej. Lwów, 1897. S. 26; Wstęp geograficzno-statystyczny. Historia i organizacya wystawy. Lwów, 1897. S. 160–161.*

Галичини 1869 р. було запроваджено замість німецької польську мову як урядову. Того ж року навчання у Львівському університеті теж перевели з німецької на польську мову. Уряд зробив низку поступок і українському національному рухові. Зокрема, 1849 р. в університеті засновано кафедру української мови і літератури, завідувачем якої став Яків Головацький*. Згодом, у 1863–1864 роках, Я. Головацький був ректором університету.

Що ж до структури університету, то ще з 1817 р. і до 1894 р. у ній було три факультети – філософський, юридичний та теологічний. Філософський факультет уже не мав підготовчого, допоміжного характеру, а механічно об'єднував кафедри як природничих, так і гуманітарних наук. На факультеті готували учителів, фізиків, математиків, хіміків, географів, біологів, істориків, філологів тощо. Кафедру й надалі ототожнювали з професором, який вів самостійний курс. У складі факультетів були інститути (заклади), які мали свої приміщення, відповідне обладнання, бібліотеки. Науковими закладами вважали також ботанічний сад і бібліотеку.

Педагогічний персонал Львівського університету, як й інших вищих шкіл Австро-Угорщини, охоплював професорів, приват-доцентів, суплентів і лекторів**.

Щоб одержати право викладати в університеті, потрібно було здобути доцентуру, ставши доктором у певній галузі науки, а згодом пройти габілітацію, тобто після відповідної апробації опублікованої наукової праці, скласти колоквиум зі спеціальності і провести публічну лекцію перед спеціальною комісією та професорською колегією університету. Позитивна оцінка лекції давала підставу надавати габілітантові *venia docendi*. Це рішення набувало юридичної сили після затвердження його Міністерством освіти та віровизнань австрійського уряду***.

---

* 23 жовтня 1869 р. віце-маршалок краєвого сейму Юліан Лаврівський представив внесок про надання польській та “руській” (українській) мовам статусу урядових мов у Галичині. Наступного року спеціальна урядова комісія, до якої входили сім поляків і сім українців під головуванням графа Владислава Бадені, одноставно підтвердила рішення щодо “викладових мов” в університеті – польської та української. Нарешті, 4 липня 1871 р. з’явилася імператорська постанова про утраквістичний (двомовний. – О. С.) характер викладання у Львівському університеті. В указі було зазначено про творення “вільного поля для науки” в університеті та його розвиток в “обох крайових мовах”.

** Професорів поділяли на звичайних (ординарних), надзвичайних (екстраординарних), титулярних і почесних. Звичайних і надзвичайних професорів затверджував австрійський уряд. Щодо наукової і педагогічної кваліфікації між ними не було принципової різниці, відрізнялися вони, зазвичай, стажем роботи у вищій школі і, відповідно, рівнем одержуваної від влади платні. Звичайний професор за посадою стояв вище від професора надзвичайного. До почесних належали професори-пенсіонери; за бажанням вони могли бути частково залучені до педагогічного процесу. Приват-доценти за роботу одержували платню, залежну від кількості студентів, які записувалися на їхні заняття і сплачували за це у касу університету. Інформація за: Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letniem 1891/92. Lwów, 1892. 46 s.

*** Персональний склад викладачів університету дослідив ще у 70-х роках ХХ ст. професор Львівського університету Микола Григорович Крикун.

Що ж до викладацького складу, то динаміка його кількості в другій половині XIX – на початку XX ст. була такою: у 1850/1851 навчальному році – 27 (19 професорів, вісім суплентів і лекторів), у 1899/1900 – 105 (60 професорів, один почесний професор, 39 приват-доцентів, шість суплентів і лекторів), у 1913/1914 – 169 (відповідно, – 83, чотири, 66, 16). Найбільше викладачів працювало на філософському факультеті, оскільки тут навчання відбувалося з багатьох гуманітарних, технічних і природничих спеціальностей, найменше – на теологічному. У 1913/1914 навчальному році педагогічний персонал філософського факультету становив 74 особи, медичного – 47, юридичного – 31, теологічного – 17 осіб. Крім того, працювало близько 70 асистентів.

В останній третині XIX ст. актуальним було питання стосовно будівель університету. У 1851 р. університет розміщувався на вул. св. Миколая (нині М. Грушевського) у будинку, який однак, не задовольняв потреб у навчальних і лабораторних приміщеннях. Тому на вул. Длугоша (нині Кирила і Мефодія) у 1890–1891 роках споруджено корпус для хімічного, геолого-мінералогічного і фармацевтичного інститутів, у 1897 р. – корпус для фізичного інституту, де розмістилися й кафедри філософського факультету: експериментальної фізики, географії тощо. Отже, університет усе більше розширювався та отримував значнішу матеріально-технічну базу. Особливо це стало помітно у 1894 р., коли на вул. Пекарській та Піярів (нині – вул. М. Некрасова) були збудовані навчально-клінічні корпуси для новоствореного медичного факультету. У 1905 р. введено в експлуатацію приміщення університетської наукової бібліотеки на вул. Мохнацького (нині М. Драгоманова)*.

Зміни відбувалися й у характері освіти. Передовсім це стосувалося філософського факультету. Згідно з новими навчальними планами, філософський факультет став самостійним навчальним підрозділом, випускники якого після складання відповідних екзаменів мали право вчителювати в середніх школах.

Водночас факультет акумулював значний науковий потенціал. Справжній розвиток філософії у Львівському університеті пов'язаний з науково-педагогічною діяльністю професора Казімежа Твардовського. Свою першу лекцію в університеті він прочитав 15 листопада 1895 р. Цей день прийнято вважати початком функціонування Львівсько-Варшавської філософської школи.

* До цього часу бібліотека університету знаходилася у непристосованих приміщеннях. Питання про будівництво спеціального корпусу для бібліотеки обговорювалося на засіданнях академічного сенату. Нарешті 22 травня 1905 р. сучасну бібліотеку було відкрито. Її директором став доктор Александер Семкович. Бібліотека обслуговувала не тільки викладачів та студентів університету, а й стала значним науковим центром. Показовими є дані про кількість читачів: якщо у 1899 р. бібліотеку університету відвідало 18 523 особи, то у 1910 р. відповідно – 72 627; якщо кількість томів виданих бібліотекою читачам у 1899 р. становила 63 446 одиниць, то у 1910 р. – 187 689; показовими є також дані видачі книг “додому”: якщо у 1899 р. видано 18 005 томів, то у 1910 р. показник зменшився до 15 085. Відкриття нової бібліотеки дало змогу у належних умовах зберігати і численну колекцію стародруків. Інформація за: Biblioteka uniwersytecka we Lwowie w latach 1899–1910. Lwów, 1912. S. 19; Katalog inkunabulów biblioteki uniwersyteckiej we Lwowie. Opracował dr. Eugeniusz Barwiński. Lwów, 1912. 29 s.

Організаційну структуру Львівсько-Варшавської філософської школи визначило Польське філософське товариство*. Метою товариства стало підтримання і розвиток наукових контактів в академічному середовищі.

К. Твардовський організував на факультеті регулярний семінар з філософії, створив велику бібліотеку для студентів. Його учнями, а згодом видатними філософами, психологами та логіками стали Ян Лукасевич, Владислав Вітвицький, Станіслав Лесневський, Казімеж Айдукевич та ін. Ці дослідники здебільшого розвивали логіко-філософську проблематику.

Серед професорів-філософів Львівського університету виділявся також Александер Раціборський – дослідник творчості Джона Стюарта Мілля та Бенедикта Спінози, знавець історії філософії та логіки.

У 1911 р. незмінний голова Польського філософського товариства К. Твардовський почав видавати знаний у наукових колах часопис “Ruch Filozoficzny”⁴.

На філософському факультеті університету з 70-х років XIX ст. розпочався також шлях становлення світської педагогічної освіти. Упродовж 1871–1892 років цей процес спрямовував філософ, юрист і громадський діяч Євзевій Черкавський.

З 1871 р. у Львівському університеті розмежували педагогічну підготовку майбутніх богословів та вчителів середніх шкіл.

З 1885 р. педагогіку викладали окремо польською й українською мовами. З польських вчених варто виокремити Марцелія Паливоду і Блажея Яшовського, з українських – Івана Бартошевського.

Педагогічну науку у Львові кінця XIX – початку XX ст. представляли Александер Скурський, Болеслав Маньковський, приват-доцент педагогіки, знаний дидактик та історик освіти, Антоній Даниш.

На початку XX ст. педагогічна освіта у Львівському університеті набула нових форм. Зокрема, 1907 р. зусиллями Б. Маньковського створено Педагогічний семінарій – окремий структурний підрозділ у складі філософського факультету*.

---

* Товариство було засноване К. Твардовським 12 лютого 1904 р. у роковини смерті Іммануїла Канта.

⁴ Історія Львова : у 3-х т. / Редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів, 2007. Т. 2. С. 359.

* За відсутності самостійної кафедри педагогіки функціонування семінарію вносило новий імпульс у розвиток учительської підготовки на базі Львівського університету, додавало йому практичного характеру. Автономність закладу стосувалася організаційних, фінансових, програмних, наукових та кадрових питань. Утворення Педагогічного семінарію зменшило залежність лекційних курсів з педагогіки, дидактики і виховання від позиції деканату й ректорату, зокрема щодо визначення кількості годин вивчення відповідних дисциплін, а також щодо змісту й проблематики цих курсів. Інформація за: Герцюк Д. Педагогічна освіта у Львівському університеті: погляд крізь століття / Д. Герцюк, Т. Лещак // Каменярь. 2011. Січень. № 1. С. 6.

У рамках філософського факультету відбувалися певні зміни і щодо викладання мов. Передовсім йшлося про слов'янські мови. Кафедру слов'янської філології було створено 24 січня 1888 р. під назвою “Заклад порівняльної філології слов'янських мов, літератур і мистецтва”*. Її очолив професор Антоній Каліна – філолог, етнограф, історик. Відповідно до тогочасних університетських традицій, діяльність кафедри визначали наукові зацікавлення та здобутки її керівника – порівняльно-історичне вивчення слов'янських мов, особливо польської, болгарської, старослов'янської і чеської. Як окремий науковий напрям вивчався розвиток народознавства у Галичині. Комплексний характер мало Народознавче товариство, яке створив А. Каліна**.

Вивчення романських мов в університеті розпочалося зі створення 1897 р. кафедри французької мови, хоча викладання цієї мови відбувалося ще раніше. Очоловав кафедру відомий учений-романіст, професор Єдуард Порембович. У колі його наукових інтересів була не лише романістика, а й польська, італійська та англійська література, західноєвропейський фольклор. Він також перекладав твори Данте, Кальдерона, Байрона, склав численні антології та збірки перекладів.

Особливим напрямом філологічної освіти стало вивчення східних мов. У Львівському університеті існувала давня традиція вивчати гебрейську, арамейську, арабську мови***. Знаними викладачами на теологічному факультеті були Ян Кухарський, Остоя Лукаш Солецький, Тит Мишковський; на філософському – Густав Блятт. Згодом почали викладати санскрит та старовірменську (грабар) мови. Систематичне викладання семітських мов (арабської, гебрейської, арамейської, ассировавилонської) зініціював семітолог Мойжеш Шорр****.

Потужним науковим сегментом Львівського університету стала історична наука. Поняття львівської історичної школи функціонує вже від кінця XIX ст. і пов'язане з діяльністю групи істориків, яка сформувалася навколо Францішека Ксаверія Ліске. Визначальним для школи був значний аналітичний рівень, високий рівень ерудиції, турбота про дослідницьку стислість⁵.

До львівської історичної школи належали Тадеуш Войцеховський, Освальд Бальцер, а також “інші львівські історики”: Анатоль Левицький, Антоній Малецький, Фридерик Папе, Александер Гіршрберг, Антоній Прохаска, Людвік

* Zakład porównawczy filologii języków słowiańskich, literatury i sztuki.

** У товаристві працювали відомі вчені Ян Бодуен де Куртене, Ян Карлович, Ян Чекановський, Генрик Бігеляйзен, Кирило Студинський, Олександр Коллеса, Іван Франко та ін. Друкованим органом товариства став часопис “Lud”. Інформація за: Історія Львова... С. 358.

*** Їх вивчення почали після 1817 р. на теологічному, згодом на філософському факультетах.

**** Традиція вивчення східних мов була збережена і в 20-30-х роках XX ст. Інформація за: Сулим В. *Populos linguae iungunt*. Мови єднають людей / В. Сулим // Каменярь. 2011. Січень. № 1. С. 15.

⁵ *Pisulińska J. Problematyka żydowska w pracach historyków t. zw. lwowskiej szkoły historycznej / J. Pisulińska // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX³ XX w. Rzeszów, 2004. Tom II / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka. S. 192.*

Фінкель, Адам Шельонговський, Людвік Кубаля, Александер Семкович та ін.* Львівський історик Леонід Зашкільняк стверджує, що до “фахових істориків” треба також зарахувати не тільки дослідників політичної історії, й істориків права та устрою (О. Бальцера, С. Дністрянського), істориків літератури (А. Брюкнера, К. Студинського, О. Колессу), визначних письменників і публіцистів (Л. Василевського, Ф. Равіту-Гавронського, І. Франка, М. Павлика), етнографів та інших, оскільки серед їхніх праць є також історичні⁶.

Діяльність “школи” творила у Львові та університеті особливий пієтет до гуманітарної творчості. При цьому значну роль у поширенні гуманітарних знань відіграло “Товариство для підтримки польської науки”, фундатором якого став професор Освальд Бальцер*, а серед наукових об’єднань особливе місце займало Польське історичне товариство, засноване 14 жовтня 1886 р. у Львові під керівництвом Ф. К. Ліске. Це, по суті, був осередок творення “львівської історичної школи”, навколо якого гуртувалися вчені, студенти, любителі та поціновувачі історії**. До товариства належали такі знані історики, як Ян Птаський, Станіслав Соханевич, Маєр Балабан. Журнал товариства “Kwartalnik Historyczny” об’єднував навколо себе дослідників, які виявляли інтерес до

---

* Нині в польській історіографії існують дві рівноцінні дефініції стосовно школи – “львівська школа історична”, “львівське середовище історичне”. Про “львівську школу” докладніше див. Pyter M. Oswald Balzer i lwowska szkoła historycznoprawna / M. Pyter. Lublin, 2010. 406 s.; Romek Z. Ludwik Kubala (1838–1918) / Z. Romek // Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku / Pod red. J. Maternickiego przy współpracy L. Zaszkiłniaka. Rzeszów, 2007. S. 157–180; Blachowska K. Ludwik Finkel (1858–1930) / K. Blachowska // Ibid. S. 285–308; Kolbuszewska J. Jan Ptański (1876–1930) / J. Kolbuszewska // Ibid. S. 467–482; Historia kultury jako samodzielna dziedzina badawcza a lwowskie prace Jana Ptańskiego // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX³ XX w... T. II. S. 430–440; Centkowski J. Ludwik Finkel jako dydaktyk historii / J. Centkowski // Ibid. S. 201–208; Ruda O. Ludwik Kubala jako badacz dziejów stosunków polsko-ukraińskich XVII w. / O. Ruda // Ibid. S. 209–217; Maternicki J. Polskie szkoły historyczne we Lwowie w XIX w. / J. Maternicki // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaszkiłniaka. Rzeszów, 2005. T. III. S. 23–45; Pawelec T. Szkoła czy środowisko? (Lwów i lwowscy historycy – uwagi metodologiczne) / T. Pawelec // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. / Ibid. S. 46–60; Тельвак В. Українська історична наука на сторінках часопису “Kwartalnik Historyczny” (до 1914 р.) / В. Тельвак // Ibid. S. 245–256.

⁶ Зашкільняк Л. Стосунки між українськими і польськими істориками на зламі XIX і XX століть / Л. Зашкільняк // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w... T. II. S. 273.

* В інавгураційній промові 12 жовтня 1912 р. ректор університету Л. Фінкель наголосив на відзначенні десятиріччя діяльності товариства. Інформація за: Przemówienie rektora Uniwersytetu Lwowskiego D-ra Ludwika Finkla na inaguracji roku akademickiego 1911/12 dnia 12 października 1911. Lwów, 1911. S. 9.

** Див. видання: Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878–1928. Lwów, 1929; Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy fundacji Jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego. Lwów, 1900.

розвитку історичної науки. У ньому публікували наукові праці, рецензії, статті, доповіді тематика яких відображала наукові зацікавлення вчених та показувала обставини розвитку історичної науки у Львові⁷.

Співпрацювали університетські вчені також у рамках Крайового археологічного товариства, де, крім археологічних досліджень, вивчали спеціальні історичні науки – нумізматику, геральдику, сфрагістику, дипломатику та палеографію. Членами цього товариства були науковці Кароль Відманн, Антоній Шнайдер, Ісидор Шараневич⁸. Церковно-конфесійна історіографія у Львові була також репрезентована працями дослідників із Львівської Богословської академії та доробком співробітників Архіву історії унії. Важливою умовою гуманітарних досліджень у рамках Львова та університету стало відкриття у 1894 р. за ініціативою професора Л. Фінкеля Архіву Львівського університету.

Інтелектуальне історичне середовище, в якому переважали професори університету, групувалося навколо “Kwartalnika Historycznego”, який швидко переріс межі регіонального видання та став дійсним центром полоністичних студій, найавторитетнішою польською науковою трибуною, що мала високу повагу серед фахівців. Він зміг об’єднати розпорошені у різних державах наукові сили та перетворитися на репрезентанта всієї польської історичної науки⁹.

За визнанням дослідників, “злети та падіння журналу були одночасно злетами та падіннями цілої польської історіографії”^{*}.

У гроні польських істориків гуманітарна наука кінця XIX – початку XX ст. була означена, як “героїчна”, а її вивчення нині є важливим з кількох мотивів: по-перше, саме в цей період було закладено багато традицій, що продовжувалися і в наступні періоди; по-друге, досліджуваний період був унікальним з погляду політичного становища поляків – тоді стали актуальними і дискутувалися теоретико-методологічні та громадсько-політичні проблеми, які допомогли польській громадськості переосмислити своє місце на карті світу й дали новий імпульс для незалежницьких змагань; по-третє, цікавим, на нашу думку, є співіснування наприкінці XIX – на початку XX ст. польського та українського

---

⁷ Громова Г. Матеріали до вивчення львівського історичного середовища у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові / Г. Громова // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w... Т. II. S. 30.

⁸ Там само.

⁹ Тельвак В. Теоретико-методологічна проблематика на сторінках “Kwartalnika Historycznego” (до вибуху Першої світової війни) / В.Тельвак // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w... Т. II. S. 85.

* Maternicki J. Miejsce i rola “Kwartalnika Historycznego” w dziejach historiografii polskiej / J. Maternicki // Historia jako dialog. Rzeszów, 1996. S. 273. (Цит. за: Тельвак В. Теоретико-методологічна проблематика на сторінках “Kwartalnika Historycznego”... S. 85). Часопис також сприяв зростанню українського наукового осередку, бо у ньому друкувалися І. Франко, О. Колесса, К. Студинський та ін. вчені. Інформація за: Тельвак В. Теоретико-методологічна проблематика на сторінках “Kwartalnika Historycznego”... S. 85.

наукових осередків у межах одного міста, одного університету, контакти між їхніми представниками, взаємні концептуальні претензії, що є своєрідним відображенням загальних міжнаціональних стосунків¹⁰.

Особливістю розвитку польської та української історіографії того етапу стала наявність національно-патріотичного забарвлення, пов'язана також із загальним процесом національно-державного відродження і формування модерних націй¹¹. Національна парадигма ставала визначальною й у творчості професорів-істориків Львівського університету.

Показово у цьому плані є діяльність професора Львівського університету Л. Фінкеля, який перебував під впливом німецької історіографії (передовсім Теодора Моммзена), від якої засвоїв методи критичних досліджень, але зберіг належну дистанцію щодо твореного зарубіжною історіографією негативного і тенденційного образу історії Польщі, а також оцінки польсько-німецьких відносин. Л. Фінкель розглядав історичний процес в об'єднанні та збалансуванні найкращих здобутків політичної історії та історії культури, віддаючи перевагу все-таки політичній історії. Оцінюючи ж культурні процеси, історик пов'язував їх з державним організмом, оскільки, на його думку, держава є найширшою сферою, в якій інші зв'язки, крім церковних, об'єднуються та ніби їй підкоряються*.

Львівське історичне коло показувало, що історичні знання набували особливої ваги у недержавних народів, акумулюючи в собі політичні, національні, культурні та суспільно-економічні гасла. Видатні історики часто ставали натхненниками національно-визвольних рухів, намагаючись на практиці реалізувати тезу про “право на окремішність”.

Наприклад, український національний сегмент в історії був репрезентований у діяльності Михайла Грушевського*. Визначальним у науковому методі вченого було те, що наприкінці XIX – на початку XX ст. він запропонував вивчати не історію держави, а історію народу, тим самим “знайшов” місце для української історії і провів її сепарацію передовсім від історії російської**.

¹⁰ Ibid. S. 85–106.

¹¹ *Зашкільняк Л.* Стосунки між українськими і польськими істориками... S. 272.

* Цит. за: *Тельвак В.* Теоретико-методологічна проблематика на сторінках “Kwartalnika Historycznego”... S. 103–106.

** Тези про окремішність української історії він вперше означив ним у рецензіях, опублікованих у кінці XIX ст. і науковій доповіді у літній школі в Лонжюмо (Париж, 1903 р.), в праці “Звичайна схема “руської історії” та книзі “Очерки истории украинского народа” (1904). Див.: *Дашкевич Я.* Михайло Грушевський – історик народницького чи державницького напрямку? / *Ярослав Дашкевич // Михайло Грушевський і українська історична наука. Матеріали наукових конференцій присвячених Михайлові Грушевському. Львів 24–25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р. Львів, 1999. С. 65–85; Потульницький В. А. Українська та світова історична наука: рефлексії на межі століть / В. А. Потульницький // Український історичний журнал. 2000. № 1. С. 3–21.*

Засадничою ж річчю польської історичної науки в університеті кінця XIX ст. стало відстоювання історичних прав поляків у межах давньої Речі Посполитої. Така історіософська конфронтація була передусім спрямована проти окремих речників німецької та російської історіографії, які намагалися довести історичну неминучість поділів Польщі, обґрунтувати особливу культуртрегерську місію своїх держав стосовно європейських народів взагалі та польського зокрема¹².

Польській історії стосувалася історіографія не лише найближчих сусідів. Дослідник французької полоністики О. Бальцер, зазначав, що не є новиною зустрічати у французькій літературі праці про польські справи, написані без знайомства з польськими справами. Дослідник називав такі твори “історичними фантазіями”¹³.

Водночас й самі польські історики в рамках Галичини трактували русинів-українців як частину “польської політичної нації”. Тільки наприкінці XIX ст. під впливом національного руху українців частина польського політикуму змушена була “зауважити” українську націю і рахуватися з її вимогами встановлення рівноправного становища в Галичині¹³.

У рамках польської та української історичної науки водночас можна простежити спільність розуміння науково-теоретичних стандартів представниками польського та українського наукового середовища, оскільки перед українською історіографією, як зрештою і перед польською, стояло завдання відстоювання пріоритету об’єктивності та наукової коректності історичних досліджень*.

Рівень університетських гуманітарних досліджень визначала також потужна філологічна школа. У рамках Львова, подібно як й історики, вони були об’єднані у власне Літературне товариство імені А. Міцкевича (до речі, засноване в тому ж, що й історичне – 1886 р. і переважно професорами Львівського університету).

---

¹² *Тельвак В.* Теоретико-методологічна проблематика на сторінках “Kwartalnika Historycznego”... S. 88.

* Див.: *Тельвак В.* Теоретико-методологічна проблематика на сторінках “Kwartalnika Historycznego”... S. 95.

¹³ *Зашикільняк Л.* Стосунки між українськими і польськими істориками... S. 274.

* Такий порівняльний аналіз провів український історик В. Тельвак. Подібність він вивів на підставі порівняльного аналізу рецензійних текстів, поміщених на сторінках “Записок НТШ” та “Kwartalnika Historycznego”. Автор співставляє дві рецензії: польську А. Чоловського (A. Czołowski, [Rec. na]: Petruszewycz A. S. Krytyko-istoryczeski razsużdenja o naddnistrjanskom horodi Nałeczy i jeho dostopamiastnostiach, [W: КН, 1889, S. 745–751) та українську М. Грушевського (М. Грушевський, [Рец. на]: Лингвистическо-исторические исследования о началах города Львова..., написал А. С. Петрушевич, в “Записки НТШ”, 1900, Т. 37, С. 10–12) на праці А. Петрушевича. Співставлення виявляє спільність критеріїв та оцінок: стверджують про відсутність систематизації та фальшовості праці А. Петрушевича, критикують специфічну мову автора. Ще один приклад – польська та українська рецензії на працю К. Харламповича “Западнорусские православные школы XVI начала XVII вв.” та твір німецького історика Пайскера про одвічний рабський характер слов’ян. Див.: *Тельвак В.* Теоретико-методологічна проблематика на сторінках “Kwartalnika Historycznego”... S. 94–95.

Товариство об'єднувало знаних польських філологів, зокрема, Романа Пілята, Владислава Белзу, Вільгельма Брухнальського. Саме ці науковці найбільше спричинилися до видання творів Адама Міцкевича, оптимізації численних патріотичних акцій, заснування часопису “Pamiętnik Literacki”¹⁴.

У 1892 р. у Львові виникло Філологічне товариство, яке пропагувало античну літературу і культуру на сторінках щорічника “Eos” і видавало серію книг “Studia Leopolitana”.

З другої половини XIX ст. Львівський університет став потужним центром модерного розвитку наук природничого циклу, зокрема, геофізики й астрономії, біології, хімії і фізики, геології та географії. Цей процес був зумовлений двома причинами: 1) розвитком філософської парадигми позитивізму і в цьому контексті так званих стислих наук; 2) новими потребами епохи індустріалізму, що швидко розвивалася. Загалом це виявилось у становленні системи наук про Землю й підготовці фахівців у цій сфері, які завжди розвивалися у європейському руслі¹⁵.

Саме з другої половини XIX ст. започаткувалося формування “школи математики” у Львівському університеті. До 1870 р. професором математики в університеті працював Ігнацій Лемох, який замість загального курсу математики розпочав читати окремі курси: аналітичну геометрію, вищу алгебру, диференціальне та інтегральне числення та ін.

Самостійні наукові дослідження в галузі математики та механіки в університеті розвинулися після приїзду до Львова у 1870 р. Вавжинця Жмурка. У Європі він був відомий як конструктор приладів для креслення кривих, його винаходи демонстрували на багатьох міжнародних виставках. В. Жмурко став автором оригінального підручника у двох томах “Wykład matematyki”.

Особливий вплив на розвиток математики в університеті зробив Юзеф Пузина, який працював тут у 1885–1919 роках. Прочитав понад 30 різних математичних курсів, заснував і керував двома науковими семінарами, посприяв відкриттю другої кафедри математики, запросив до університету визначних математиків – Вацлава Серпінського (1908), а потім – Гуго Штайнгауза (1917). Його двотомна монографія “Teoria funkcji analitycznych” була справжньою енциклопедією математичного аналізу.

В. Серпінський читав в університеті курси з найсучасніших розділів математики: теорії множин, топології, теорії міри, теорії чисел. Отримав у цих розділах низку фундаментальних результатів.

Здобутки львівських математиків на рубежі XIX–XX ст. стали підставою для формування в університеті у міжвоєнний час “львівської математичної школи”.

¹⁴ Історія Львова... С. 358.

¹⁵ *Притула Я.* Scientiae naturales: з історії природничих наук / Я. Притула, О. Шаблій // Каменяр. 2011. Січень. № 1. С. 4.

Розвиток фізики в університеті пов'язаний з діяльністю Алоїзія Гандля, який працював тут у 1852–1872 роках. Він започаткував викладання в університеті математичної та експериментальної фізики. Згодом кафедру математичної фізики очолив Оскар Фабіан, який читав лекції з фізики і математики, а кафедру експериментальної фізики – Томаш Станецький, з 1893 р. – Ігнацій Закшевський.

Особливе піднесення в галузі фізики пов'язане з діяльністю Мар'яна Смолуховського. Впродовж 1899–1913 років він очолював кафедру теоретичної фізики, викладаючи теоретичну фізику та математику. Саме у Львівському університеті М. Смолуховський здобув світову славу й визнання своїми класичними працями в галузі статистичної фізики.

Засновником львівської наукової школи органічної хімії став Броніслав Радзішевський, який упродовж 1872–1894 років керував кафедрою хімії. Саме він у 90-х роках ХХ ст. ініціював будівництво корпусу хімічного факультету, зважаючи на необхідність розширення площ для наукових досліджень. Діяльність кафедри хімії була спрямована на вивчення нафтових газів Прикарпаття, аналіз місцевих мінеральних джерел тощо. З огляду на практичні потреби та наукову доцільність у 1895 р. кафедру хімії поділили на кафедру неорганічної та органічної хімії.

Львівська університетська школа природодослідництва пов'язана з першим завідувачем кафедри ботаніки Ігнацієм Лобажевським*, який вивчав географію рослин, водорості, мохи. Саме І. Лобажевський заклав та впорядкував Ботанічний сад університету на вул. Длугоша, який організовано на території старого саду монастиря отців тринітаріїв. Тут було закладено дендропарк в англійському стилі, збудовано теплиці та високу оранжерею, створено колекцію квітничково-декоративних рослин та рослин місцевої флори. Стара ділянка саду стала зразком садово-паркового мистецтва кінця ХІХ – початку ХХ ст.

У 1911 р. для потреб Ботанічного саду університет придбав нову ділянку на східній околиці міста (за Личаківським цвинтарем), на місці колишнього маєтку Ігнація Цетнера (нині вул. Черемшини, 44)**.

Ще одним натуралістичним центром у Львівському університеті став Зоологічний музей (спочатку був відомий як кабінет натуральної історії. – О. С.). У часи професора Бенедикта Дибовського музей набув статусу зоологічного, і вже у 1885 р. наказом ректора для музею виділили додаткові приміщення***.

---

* До 1852 р. біологічні дисципліни в університеті викладали на філософському факультеті як частина курсу натуральної історії (природознавства).

** З цієї ділянкою пов'язана нова хвиля розвитку Ботанічного саду, оскільки тут планували створити сад-музей флори Галичини. Нерівний рельєф, ставок, заболочені долини, численні схили і сухі підвищені плато дали змогу штучно сформувати фрагмент природної рослинності. Інформація за: *Прокопів А.* Зелена оаза // *А. Прокопів, Л. Борсукевич // Каменяр.* 2011. Січень. № 1. С. 4.

*** Саме тут і нині студенти біологи вивчають фауну всього світу, а кожен, хто завітає до Львова, може побувати на екскурсії й ознайомитися з тваринним світом нашої планети. Інформація за: *Прокопів А.* Зелена оаза... С. 4.

З 1882 р. у Львівському університеті розвивається географія. Тоді відомий географ і геоботанік Антоній Реман очолив новостворену кафедру географії, яка згодом переросла в інститут географії. З ім'ям цього вченого, який керував кафедрою з 1883 р. до 1910 р., пов'язаний перший період становлення географії в університеті*.

Особливо значні зміни у житті Львівського університету були пов'язані з підготовкою і відкриттям медичного факультету. Впродовж декількох років представники університету, зокрема, професор Генрик Кадий, влада Галичини, місцеві послы в австрійському парламенті відстоювали необхідність відкриття у Львівському університеті медичного факультету**.

Зазначимо, що 25 жовтня 1891 р. імператор Франц Йосиф I затвердив указ про його відкриття, яке затягнулося майже на три роки, оскільки необхідно було збудувати відповідні приміщення, створити медико-технічну базу факультету. Офіційне відкриття медичного факультету відбулося 9 вересня 1894 р. у новозбудованому анатомічному корпусі на вулиці Пекарській. На відкриття медичного факультету з'їхалися делегації з університетів Австро-Угорщини, представники австрійського уряду, галицької адміністрації та послы. На урочистість прибув і сам імператор, який замурував золоту кельню під будинок майбутньої кафедри анатомії¹⁶.

З 1894 р. медичний факультет цілком розмістився у спеціально збудованих для нього корпусах на вул. Пекарській та вул. Піярів (нині вул. М. Некрасова)*.

Кафедри медичного факультету стали підґрунтям для розвитку багатьох наукових шкіл. Паралельно з кафедрами існували клініки на чолі з директорами, які були професорами відповідної спеціальності, де студенти проходили практичні заняття і лікарську практику, а також разом зі своїми викладачами могли займатися науковими дослідженнями.

---

* Певний внесок у розвиток географії здійснили й українці, які захистили докторати – Григорій Величко (1889), Степан Рудницький (1901) та Володимир Гериневич (1911). С. Рудницький став у 1927 р. академіком ВУАН. Усі троє виїхали до радянської України, де їх репресували. Г. Величка та С. Рудницького розстріляли, відповідно, у 1932 і 1937 роках. Інформація за: *Прутула Я. Scientiae naturales: з історії природничих наук...* С. 5.

** Після перетворення Львівського університету в 1805 р. на ліцей, його було відновлено в 1817 р., але вже без медичного факультету. В університеті діяли дворічні, потім трирічні медико-хірургічні студії, але й ті були ліквідовані розпорядженням австрійського уряду від 1871 р. Львівський університет тривалий час залишався єдиним в Австро-Угорщині навчальним закладом без медичного факультету. Професори і викладачі університету неодноразово зверталися до урядовців з проханням відкрити медичний факультет. Лише 25 жовтня 1891 р. імператор видав розпорядження про його створення з 1894/1895 навчального року. Інформація за: *Finkel L. Historia Uniwersytetu Lwowskiego / Ludwik Finkel, Stanisław Starzyński. Lwów, 1894. Cz. 2. S. 332.*

¹⁶ *Zbiór ustaw uniwersyteckich. Lwów, 1909. S. 3–20.*

* Споруджено 14 корпусів теоретичних і клінічних кафедр: анатомії, фізіології, гістології (1893–1894), патологічної анатомії, судової медицини, загальної й експериментальної патології (1895–1896), внутрішніх хвороб (1897), акушерства і гінекології (1899), фармакології, медичної хімії та гігієни (1900), сім корпусів клініки інфекційних хвороб (1912), клініки дерматології (1914). Інформація за: *Білінська І. Медична освіта у Львівському університеті / І. Білінська // Каменяр. 2011. Січень. № 1. С. 18.*

Хоча на початку ХХ ст. за темпами росту кількості студентів на світських факультетах Львівського університету медичний факультет утримував першість, однак питома вага студентів-медиків далі залишалася найнижчою, а університет за цим показником був на останньому місці з-поміж усіх австрійських університетів*.

Для медичного факультету була створена колегія, і він став єдиним осередком з підготовки медичних кадрів у Галичині. Студентів факультету поділяли на звичайних (ординарних) та надзвичайних (екстраординарних); госпітентів, тобто вільних слухачів, на факультеті не було¹⁷.

Спочатку студентами-медиками в університеті ставали лише чоловіки, та за розпорядженням Міністерства освіти та віровизнань від 3 вересня 1900 р. дозвіл навчатися у Львові отримали й жінки¹⁸. Іноземні студенти на медичному факультеті з'явилися у 1905 р. Це були здебільшого поляки з Російської імперії, які бойкотували відповідні російські школи у Королівстві Польському. Дослідники стверджують, що їхня кількість у Львівському університеті впродовж 1905–1914 років становила 124 особи¹⁹.

До початку Першої світової війни медичний факультет Львівського університету став вагомим центром підготовки медичних кадрів у державі, а результати пріоритетних досліджень професорів факультету публікувалися у провідних європейських наукових часописах.

Львівський університет початку ХХ ст. став потужним навчальним та науковим центром, який у суперництві з Ягеллонським університетом творив у Галичині особливе інтелектуальне середовище. Певною сатисфакцією львівській науковій школі були *honoris causa* університету. Сенат університету часто присвоював це звання визначним вченим і діячам науки. У 1879 р. його був удостоєний класик польської літератури, автор численних історичних романів Юзеф Крашевський, а 1912 р. – всесвітньо відомий учений, двічі лауреат Нобелівської премії Марія Склодовська-Кюрі та лауреат Нобелівської премії з літератури Генрик Сенкевич та ін.

---

* У літературі стверджується, що традиційний престиж професії лікаря та брак медичних працівників у Галичині на початку ХХ ст. не був вирішальним аргументом для абітурієнтів при виборі майбутньої професії. Абзольвентів галицьких шкіл більше приваблювала кар'єра урядовця. Ось чому багато з них, з огляду на розвиток шкільництва та потребу в педагогічних кадрах, обирали філософський факультет, де умови вступу та навчання були сприятливішими, ніж на медичному факультеті. На останній вступало мало абітурієнтів ще й тому, що навчання там коштувало дорого і вимагало чималих зусиль. Інформація за: *Благий В.* Студенти-медики Львівського університету на початку ХХ ст. (1900–1914) / В. Благий // *Львів: місто-суспільство-культура* : Зб. наук. пр. / За ред. Мар'яна Мудрого. Львів, 1999. С. 412.

¹⁷ Там само. С. 409–420.

¹⁸ *Hulewicz J.* Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX / J. Hulewicz. Kraków, 1959. S. 193–200.

¹⁹ *Hulewicz J.* Studia wyższe młodzieży z zaboru rosyjskiego w uczelniach galicyjskich w latach 1905–1914 / J. Hulewicz // *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagellońskiego. Prace Historyczne.* Kraków, 1958. Zesz. 3. S. 250; 1960. Zesz. 4. S. 412.

Вагомий підсумок навчальної та наукової діяльності колективу університету було здійснено у 1911 р., який став ювілейним – 250 років від фундації університету у Львові, здійсненої королем Яном Казимиром у Кракові 20 січня 1661 р. Тому символічним стало відзначення Краківською академією умінь професорів університету – М. Смолуховського, К. Твардовського, Яна Больоза-Антоневича²⁰. Здобутки вчених відображали і спеціальні ювілейні видання*.

Цінним внеском у розвиток світової науки стали праці теолога Юзефа Більчевського, вчених-фізиків О. Фабіана, І. Закшевського, математиків В. Жмурка, Ю. Пузини, В. Серпінського, астрономів Вайцеха Урбанського, Марціна Ернста, хіміків Б. Радзішевського, Станіслава Опольського, геологів Фердинанда Ціркеля, Рудольфа Зубера, географів А. Ремана, Еугеніуша Ромера, С. Рудницького, біологів Б. Дибовського, Теофіла Цесельського, Мар'яна Раціборського, філологів Станіслава Вітковського, Омеляна Огоновського, Кирила Студинського, Іларіона Свенціцького, Антонія Малецького, Людвіка Цвіклінського, істориків І. Шараневича, Ф. К. Ліске, О. Бальцера, Броніслава Дембінського, Л. Фінкеля, юристів С. Стажинського, Тадеуша Пілята, Мавриція Аллерганда, Станіслава Дністрянського, медика Влодзімежа Серадзького. Деякі вчені університету – М. Смолуховський, Б. Радзішевський, Ф. Ціркель, Б. Дибовський – заклали основи нових напрямів у галузі природничих наук. Унікальне значення для української історичної науки мала діяльність в університеті у 1894–1913 роках М. Грушевського.

Водночас загострення національного конфлікту в Галичині на початку ХХ ст. між українцями і поляками привело й до змін в університеті, які були пов'язані з рухом українців за власний національний університет**. Українці розпочали його вже наприкінці ХІХ ст.*** Передовсім позицію українського громадянства

²⁰ Przemówienie rektora Uniwersytetu Lwowskiego D-ra Ludwika Finkla... S. 8,13.

* Див.: Pamiętnik obchodu jubileuszowego w 250 rocznicę założenia Uniwersytetu we Lwowie przez króla Jana Kazimierza zestawil z polecenia Senatu Akademickiego dr. Wiktor Hahn, docent Uniwersytetu Lwowskiego. Lwów, 1914. 158 s.; *Jaworski F.* Uniwersytet Lwowski. Wspomnienie jubileuszowe / Franciszek Jaworski. Lwów, 1912. 90 s.

** До цього часу характерна дискусія, про яку зазначає західний історик Віктор Лейн: польські історики стверджували, що університет почав свою історію від привілею, виданого королем Яном Казимиром 1661 р., українські історики, хоч і не так однозначно (ставлення українських істориків у радянські часи визначалося лояльною позицією комуністичної влади, яка перейняла польський погляд на це питання і в 1961 р. провела гучні святкування 300-річчя Львівського університету), приписували ухвалу відкриття університету 1784 р. австрійському імператорові Йосифові II та заперечували будь-який зв'язок цього університету з іншими навчальними закладами, які існували до ліквідації Єзуїтського ордену 1773 р. Інформація за: *Лейн В. Г.* Дати на службі націй: польсько-українська дискусія кінця ХІХ – початку ХХ ст. навколо дати заснування університету у Львові / В. Г. Лейн // *Україна модерна / За ред. В. Верстюка, Я. Грицака, Л. Зашкільняка, В. Кравченка, М. Крикуна.* Львів, 1999. С. 122–123.

*** Докладно проблема подана у публікаціях львівського історика Володимира Качмара. Див.: *Качмар В.* За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Володимир Качмар. Львів, 1999. 118 с.

висловлювали українські послы у Державній Раді у Відні, а 20 грудня 1898 р. Данило Танячкевич у віденському парламенті одним з перших поставив вимогу про заснування у Львові окремого від польського українського університету. “Такий університет, – зазначав депутат, – повинен задовольняти культурні потреби – розвивати таланти, виховувати людей науки. Вдача народу, його здібності, його спосіб мислення, історія – це все повинно знайти застосування, щоб стати цінним внеском до загальної скарбниці “львівської культури і цивілізації”²¹. Пропозиція Д. Танячкевича, однак, не отримала відповідного резонансу серед посольських кіл.

Черговий раз з аналогічною пропозицією відкриття українського університету у Львові виступили у парламенті 21 жовтня 1901 р. Олександр Барвінський та Юліан Романчук. Їхні аргументи полягали у тому, що у Львові цілком існують підстави для відкриття національного університету. Водночас вони зазначали, що не існує лише доброї волі уряду з цього питання, який задовольняє лише потреби тих народів, які мають чисельне представництво у Державній Раді²².

Ю. Романчук розглядав утворення університету як “запоруку національної величі”, а його утворення, надало б українцям “рівноправності з іншими народами”²³. Варто зазначити, що дослідники, які вивчали рух українців за національний університет у Львові, стверджують, що на першому етапі університетського питання послы хотіли задовольнитися хоча б згодою австрійських властей, що такий університет може бути заснований у перспективі.

Каталізатором руху за національний університет були і самі студентські виступи, які вилилися передовсім у відому сецесію українських студентів із Львівського університету (студенти масово залишали стіни університету і переїжджали на навчання до інших університетів Австро-Угорщини – у Відень, Прагу, Кошице та ін. міста. – О. С.), яка розпочалася з грудня 1901 р. і закінчилася в липні 1902 р. Вважають, що саме ця акція завершила перший і легальний етап боротьби українського студентства за національну вищу школу в Галичині²⁴.

Реакція польських політичних сил щодо українських аспірацій на цьому етапі також не була цілком визначеною. Прихильно до вимог українців поставилася газета “*Kurjer Lwowski*”, стверджуючи, що відкриття нового “руського університету у Львові” не перешкодило би розвитку польської культури, а суперництво “може принести лише користь обом сторонам, змушуючи їх до побільшення своїх наукових сил”²⁵.

²¹ О руський університет у Львові // Діло. 1898. № 278–281. 4–17 (1–3 грудня).

²² Качмар В. Питання про створення українського університету у Львові в австрійському парламенті на початку ХХ ст. / В. Качмар // Львів: місто-суспільство-культура: зб. наук. пр. / За ред. Мар'яна Мудрого. Львів, 1999. С. 423.

²³ ЦДДА України у Львові, ф. 382 (Юліан Романчук), оп. 1, спр. 5, арк. 2.

²⁴ Романюк А. Боротьба за український храм науки у Львові (1900–1914) / А. Романюк // Студентський шлях. Львів, 1931. Ч. 7–8. С. 134.

²⁵ *Kurjer Lwowski*. 1901. 2 грудня.

Що ж до ситуації у самому університеті, то позицію поляків озвучив професор Львівського університету і водночас посол у Державній Раді у Відні С. Стажинський. Він зазначив, що немає формальних підстав заперечувати українцям мати власний університет, а його відкриття пов'язував з наявністю висококваліфікованих наукових кадрів, стверджуючи, що українці (“русини”) мають рівні з поляками наукові шанси²⁶. Ймовірно, позиція професора, озвучена в парламенті, вплинула й на міністра освіти та віровизнань Вільгельма Гартеля, який також не бачив перешкод для українців у здобутті вищої освіти.

Новий етап руху за український університет у Львові пов'язаний із загально-демократичними виступами 1907 р. – вимогами введення в краї нового виборчого закону щодо виборів до Австрійського парламенту і Галицького сейму, заворушеннями на національному ґрунті у стінах університету і розглядом самого університетського питання у сеймі. Зазначимо, що 14 лютого 1907 р. українські послы запропонували проект резолюції, в якому вимагали, щоб уряд визнав необхідним заснування окремого українського університету у Львові. Вимогу підписали Євген Олесницький та митрополит Андрей Шептицький²⁷.

Проект резолюції було передано у шкільну комісію, яка однак висловилася проти пропонуванних українцями змін у Львівському університеті. Відповідно українські студенти у самому приміщенні університету відреагували на це рішення сутичками з поляками на національному ґрунті.

Розпочався і новий етап розгляду питання українського університету в Галичині у Державній Раді. Зокрема, прикрий інцидент стався у ній 16 грудня 1907 р., коли президент палати послів Ріхард Вайскірхнер відмовився оголосити запит щодо подій у Львівському університеті на початку засідання, а українські послы у відповідь спровокували колотнечу, гамір і замішання, що, відповідно, викликало негативне ставлення до української депутації з боку інших депутатів австрійського парламенту. Інцидент засудила українська преса²⁸, а голова українського парламентського клубу Ю. Романчук змушений був визнати, що такого роду вчинки є небажаними²⁹.

Все ж міністр освіти та віровизнань у відповідь на інтерпеляцію (депутатське звернення. – О. С.) українських послів змушений був визнати, що ректорат Львівського університету вчинив всупереч урядовим вимогам³⁰.

---

²⁶ Курляк І. Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918 рр.) / І. Є. Курляк. Львів, 1997. С. 22–23; Справа русько-українського університету в Раді державній. Промова д-ра Стажинського // Руслан. 1902. Ч. 233. 16 (29) жовтня.

²⁷ Промова посла д-ра Олесницького в справі Львівського університету // Руслан. 1907. Ч. 30. 18 лютого (3 березня).

²⁸ В справі університетської бучі // Руслан. 1907. Ч. 24. 30 січня (12 лютого).

²⁹ ЦДДА України у Львові, ф. 382 (Юліан Романчук), оп. 1, спр. 5, арк. 2.

³⁰ Качмар В. Питання про створення українського університету у Львові... С. 423.

З початком 1908 р. українці зініціювали в австрійському парламенті наради зі словенцями, хорватами, італійцями й румунами, щоб виробити спільну резолюцію в університетській справі. Йшлося про вимогу до уряду створити самостійний “руський університет” найпізніше через п’ять років, а починаючи з нового навчального року, уряд мав виділити всі українські кафедри в “окреме освітньо-наукове ціле”³¹. Однак проект не мав шансів для реалізації: цьому сприяв великий вплив польського кола в парламенті, а також вбивство українським студентом Мирославом Січинським намісника Галичини Анджея Потоцького³².

Ще одна спроба поставити у Державній Раді питання про відкриття українського університету у Львові пов’язана з урядовою пропозицією від 20 січня 1909 р. про заснування у Відні правничого факультету з італійською мовою викладання. Аналогічно до урядової пропозиції українські послы С. Дністрянський та О. Колесса подали запит про заснування українського університету у Львові. Однак 5 лютого 1909 р. сесія Державної Ради була закрита, а запит українських послів залишився без розгляду³³.

У 1910 р. університетське питання у Державній Раді було поставлено з двох причин: українські послы постійно нагадували про необхідність відкриття українського університету, а сенат Львівського університету запропонував підтвердити законом польський характер університету. На нараді в міністра освіти та віровизнань графа Карла Штірка 4 березня 1910 р. Ю. Романчук і О. Колесса повідомили, що українці готові погодитися на польський характер Львівського університету, якщо у Львові буде засновано окремий український університет³⁴. К. Штірк зазначив, що рішення у справі Львівського університету може бути досягнуте тільки на підставі порозуміння між двома зацікавленими сторонами – українцями і поляками, з одного боку, і урядом з іншого. Відень вперше у цьому питанні застосував принцип недопущення односторонніх кроків³⁵.

Зазначимо, що 27 травня 1910 р. українські послы Кость Левицький і О. Колесса запропонували президенту міністрів Ріхарду Бінерту компромісну формулу перетворень в університеті: спочатку мало відбутися відокремлення українських кафедр в автономну університетську інституцію, яка б користувалася правом на іспити і габілітації; згодом її мали б перетворити на український університет у Львові, а існуючий Львівський університет став би після цього польським. До питання про відкриття українського університету у Львові в 1910 р. звертались: 28 червня 1910 р. у палаті послів Микола Василько; тоді ж в палаті

³¹ О руський університет у Львові // Діло. 1908. Ч. 64. 21 (8) березня.

³² Степанківський В. Весь світ в українській справі. Подія 12 квітня 1908 року / В. Степанківський, Л. Юркевич. К., 1908. С. 5–16.

³³ Запитання до руських професорів університетських і представників руських народних товариств на з’їзді українсько-руської молоді // Руслан. 1909. Ч. 148. 29 липня.

³⁴ В справі Львівського університету // Руслан. 1910. Ч. 41. 6 березня (21 лютого).

³⁵ Університетська справа // Діло. 1910. Ч. 51. 8 березня (23 лютого).

послів митрополит Андрей Шептицький; в дебатах у бюджетної комісії з приводу відкриття юридичного факультету Є. Окуневський, К. Левицький, О. Барвінський та ін.³⁶

Питання української вищої школи стало актуальнішим унаслідок подій 1 липня 1910 р., в результаті яких загинув український студент Львівського університету Адам Коцко³⁷.

Зокрема К. Левицький у палаті послів 25 січня 1911 р. підняв університетське питання у Галичині. Він запропонував поділ Львівського університету на польський та український, існуючі кафедри з українською мовою викладання (три на теологічному, три на юридичному, чотири на філософському факультетах) вилучити з цього університету і на перехідний період вони мали стати окремим автономним “університетським закладом у Львові”; коли українською мовою відбуватимуться заняття й діятиме відповідна кількість кафедр, цей заклад перетвориться в самостійний український університет, а діючий університет у Львові стане повністю польським³⁸.

У квітні 1912 р. розпочалися чергові дебати українських і польських політиків у справі університету. Українці вимагали, щоб університет був заснований у Львові впродовж п’яти років, а до цього часу залишався утраквістичним³⁹. Польські політики розуміли, що справа набирає незворотного характеру і взялися до антиукраїнських дій: професори-поляки Львівського університету заявили, що не допомагатимуть у справі заснування університету підготовкою українських наукових кадрів⁴⁰; відповідний меморіал з протестом проти заснування українського університету професори-поляки Львова надіслали до Відня⁴¹; до протесту сенату університету приєдналася і міська рада Львова⁴².

Польська позиція полагодження університетської справи була такою: негайне визнання польського характеру існуючого Львівського університету; заснування в майбутньому українського університету в Галичині з невизначеним місцем

³⁶ *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців, 1848–1914 / К. Левицький. Львів, 1926. Т. 2. С. 536; Державна рада // Руслан. 1910. Ч. 134. 30 (17) червня; Промова митрополита графа Андрея Шептицького в палаті вельмож 28 червня 1910 р. // Там само; *Барвінський О.* Справа українсько-руського університету / О. Барвінський // Руслан. 1910. Ч. 106. 26 (15) травня; Справи руського університету у бюджетній комісії // Діло. 1910. Ч. 146. 4 липня (21 червня).

³⁷ Заява українсько-руського парламентського клубу // Діло. 1910. Ч. 150. 9 липня (26 червня); *Michałewska K.* Sprawa uniwersytetu ukraińskiego w latach 1848–1914 / K. Michałewska // *Studia historyczne*. 1984. Zesz. I. S. 54.

³⁸ Привіт Ленертові // Діло. 1911. Ч. 23. 1 лютого (19 січня).

³⁹ Справа українського університету // Діло. 1912. Ч. 95. 29 (16) квітня.

⁴⁰ Справа українського університету // Діло. 1912. Ч. 99. 4 травня (21 квітня).

⁴¹ ДАЛО, ф. 26 (Львівський університет), оп. 13, спр. 537, арк. 3 (меморіал сенату Львівського університету); Галичанинь. 1912. Ч. 91. 19 травня.

⁴² Галичанинь. 1912. Ч. 91. 19 травня; *Obserwator* [Грушевський М.] Листи з-над Полтви. Лист третій в справі українсько-руського університету у Львові // Літературно-науковий вісник. 1899. Т. 8. С. 84–116.

розташування. Саме ці ідеї відобразив імператорський рескрипт в університетській справі від 14 червня 1912 р., який взамін за негайне визнання Львівського університету польським вказував, що український університет в Австрійській державі мусить бути створений до 1922 р.⁴³

Питання заснування українського університету у Львові на зламі XIX–XX ст. стало одним з ключових напрямів українсько-польського суперництва. Воно виходило за освітні рамки, оскільки позначилося на діяльності Галицького сейму та австрійського парламенту⁴⁴.

В інавгураційній промові 1911 р. ректор університету Л. Фінкель зазначив, що польські вчені завжди відстоювали і будуть відстоювати польський характер Львівського університету. Водночас він наголошував, що своїм обов'язком вважає забезпечувати “освітній рівень русинських університетських сил”. Ректор стверджував, що це є польська традиція в цій справі*.

Зазначимо, що за підрахунками львівського історика В. Качмара, український “стан посідання” у Львівському університеті на трьох факультетах був таким: 1900 р. – шість професорських кафедр і одна доцентура, 1914 р. – вісім кафедр і чотири доцентури, 1918 р. – вісім кафедр і п'ять доцентур. Тодішні польські політики стверджували, що українська мова “звучить в стінах Львівського університету”. Натомість, українці вважали себе дискримінованими**.

⁴³ Качмар В. Питання про створення українського університету у Львові... С. 423.

⁴⁴ *Observer* [Грушевський М.] Листи з-над Полтви. Лист третій в справі українсько-руського університету у Львові... С. 84–116.

* При цьому Л. Фінкель навів приклад, що польський король Владислав IV надав привілей на творення Києво-Могилянської колегії; ще один сюжет наведений ним – за умовами Гадяцького договору 1658 р. з козаками польська сторона підтримувала творення академії для українців. Інформація за: *Przemówienie rektora Uniwersytetu Lwowskiego D-ra Ludwika Finkla...* S. 16–17.

** Стосовно юридичної науки, наприклад, зазначали, що впродовж 1898–1910 років на правничому факультеті габілітувалися лише два українські викладачі, тоді як габілітацій поляків, разом із запрошеними із закордонних вищих навчальних закладів осіб, відбулося дев'ять. Зазначимо, що в 1870 р. на кафедрі кримінального права і процесу В. Сроковського замінив українець доктор Іван Добрянський, після смерті якого її професором став українець доктор Петро Стебельський. Однак уже обсада другої кафедри з українською мовою викладання – цивільного права – після смерті професора Омеляна Лопушанського в 1875 р. спричинила протистояння між українською громадськістю та академічним сенатом Львівського університету. В 1882 р. надзвичайним професором цивільного права уряд затвердив доктора Олександра Огоновського. Його смерть у 1891 р. спричинила подальші протистояння кандидатів на кафедру. Українці підтримували Михайла Зобкова (М. Зобков – український правник з Боснії, репрезентував наукову працю, яка була відхилена сенатом університету; згодом учений захистив її у Загребському університеті). На початку 1896 р. кафедру було передано польському викладачеві докторові Александру Долінському, однак українсько-польське протистояння змусило його відмовитися від кафедри. Майже сім років питання керівництва кафедрою залишалося відритим. У 1898 р. уряд дозволив українцеві докторові Станіславу Дністрянському габілітуватися на доцента цієї кафедри, а 1901 р. він став надзвичайним професором Львівського університету. У 1908 р. доцентом кафедри австрійського цивільного права став доктор Володимир Вергановський. Інформація за: Качмар В. Змагання українців за національні права у Львівському університеті / В. Качмар // Каменярь. 2011. Січень. № 1. С. 9.

У 1900 р. за сприяння маршалка Галицького сейму Станіслава Бадені створено другу кафедру української мови та літератури “з особливою увагою на старослов’янську мову і літературу” для приват-доцента Ягеллонського університету К. Студинського. У 1908–1918 роках на філософському факультеті українці домоглися доцентури географії (доктор С. Рудницький), слов’янської літератури (доктор І. Свенціцький), історії Австрії (доктор Степан Томашівський). З 90-х років ХХ ст. на філософському факультеті, як позаштатний лектор української мови, безперервно викладав для поляків директор Львівської української гімназії Ілля Кокорудз.

Завдяки політиці українсько-польського порозуміння – “нової ери” (1890–1894) українці отримали на філософському факультеті можливість створити кафедру історії. Її назвали другою (паралельно щодо кафедри з польською мовою викладання) кафедрою всесвітньої історії “зі спеціальним оглядом на історію Східної Європи” (в українській історіографії існує традиція називати кафедру “кафедрою історії України”. – О. С.). Майже півтора року тривали пошуки завідувача кафедри. Ним став учень київського професора Володимира Антоновича, молодий дослідник, приват-доцент Київського університету, М. Грушевський. У 1894 р. уряд затвердив цю кандидатуру*.

Ще один сюжет “українських вимог” в університеті пов’язаний з іменем нинішнього патрона університету, поета і письменника Івана Франка. В 1892 р. він відбув на докторантські студії до Відня, де під керівництвом авторитетного славіста Ватрослава Ягича захистив докторську дисертацію на тему “Варлаам і Йоасаф, старохристиянський духовний роман і його літературна історія”, а 28 червня 1893 р. йому було присвоєно науковий ступінь доктора філософії. У 1895 р. І. Франко подав документи на здобуття посади приват-доцента Львівського університету, виконавши при цьому усі процедурні вимоги: склав колоквіум, прочитав габлітаційну лекцію “Розбір “Наймички” Шевченка”, яка позитивно була оцінена комісією та студентською молоддю. Прихильність львівських професорів-поляків Тадеуша Войцеховського, Л. Цвіклінського та інших давала претендентові на посаду підстави сподіватися на позитивне вирішення його питання**.

---

*Затвердження професором Львівського університету М. Грушевського, який не був підданим Австро-Угорської держави, збільшувало надії галицьких народовців на зростання українських кафедр у Львівському університеті завдяки інтелектуальним силам Наддніпрянської України. Йшлося про план створення ще однієї кафедри української мови й літератури для професора Михайла Дашкевича з Києва й Агатангела Кримського з Москви, кафедри медицини для доктора Івана Черняховського. Ці плани не були реалізовані.

**Свого часу І. Франко виявляв особливий інтерес до лекцій з класичної філософії Людвіка Цвіклінського та курсів нової філософії природи та сучасної психології Юліана Охоровича. І. Франко також брав участь у “психологічній семінарії професора” Ю. Охоровича, для якої було запропоновано “декілька розвідок і пару рефератів”.

Однак намісник Галичини граф К. Бадені, від якого залежало остаточне рішення, згадуючи політичне минуле І. Франка, висловився проти його праці в університеті. На підставі негативного подання намісника veto підтвердив міністр освіти Т. Рітнер. Ще одну спробу стати викладачем університету І. Франко здійснив у 1907 р.: після того, як звільнилося місце хворого професора А. Каліни, він звернувся з проханням до міністерства про затвердження рішення сенату філософського факультету Львівського університету від 1895 р. про надання йому на підставі габілітації права викладати “руську літературу”. Проте через бюрократичні колізії це клопотання не було доведено до логічного завершення.

На початку ХХ ст. вагомим чинником університетського життя все більше ставало студентство. За кількістю студентів Львівський університет не поступався багатьом європейським і посідав серед університетів Австрії одне з перших місць. У рік відзначення 250-ліття з дня заснування Львівського університету ректор Л. Фінкель зазначив, що за кількістю студентів університет став другим у державі⁴⁵. Зростання кількості студентів в університеті Львова відбувалося так: за відомостями, що стосуються зимових семестрів, у 1851/1852 навчальному році в університеті було 699 студентів (на юридичному факультеті – 302, на філософському – 89, на теологічному – 308), у 1900/1901 – 2 060 (відповідно, 1 284, 309, 340, на медичному факультеті – 127), у 1913/1914 – 5 871 (3 493, 1 229, 358, 791). Динаміка гендерних показників, наприклад, у зимовому семестрі 1911/1912 навчального року була такою: загальна кількість слухачів – 4 911, з них слухачок – 407⁴⁶.

Зміни суспільно-політичних відносин у Галичині спричинили й нові тенденції у структурі суспільства, що стосувалися соціального складу населення, а в студентському середовищі привели до еволюції змісту і розпорядку життя, правового статусу тощо*.

Соціальний статус студентів університету визначала така статистика. У зимовому семестрі 1882/1883 навчального року 77,5% студентського складу становили діти заможних верств, 7,6% – селян, 5,6% – ремісників і робітників, 4,8% – представників вільних професій, 4,5% – учителів; у літньому семестрі 1906/1907 навчального року, відповідно 59,5, 14,1, 4,8, 9,0, 8,5. З’явилася й інша

⁴⁵ Przemówienie rektora Uniwersytetu Lwowskiego D-ra Ludwika Finkla... S. 7.

⁴⁶ Ibid.

* Студенти Львівського університету поділялися на звичайних (ординарних), надзвичайних (екстраординарних) і вільних слухачів. Традиційно (з 1849 р.) правовий статус студентів австрійських університетів визначала “*Tymczasowa Ustawa Dyscyplinarna*”. Актуальними стали також урядові документи відносно осіб, які відбували військову службу чи повинні були її відбувати: Інформація за: *Zbiór ustaw uniwersyteckich niektórych innych ustaw i przepisów młodzieży uniwersyteckiej potrzebnych*. Lwów, 1885; *Zbiór ustaw uniwersyteckich niektórych innych ustaw i przepisów młodzieży uniwersyteckiej potrzebnych*. Lwów, 1890. R. VI. Przepisy ño do służących w wojsku lub obowiązanych do służby wojskowej S. 65–75; *Zbiór ustaw uniwersyteckich niektórych innych ustaw i przepisów młodzieży uniwersyteckiej potrzebnych*. Lwów, 1896. R.VI. Przepisy ño do służących w wojsku lub obowiązanych do służby wojskowej. S. 67–76.

графа – 4,1% становили “інші верстви населення”. Статистика підтверджує поступовий процес зміни соціального складу студентів. Безумовно, що соціальна неоднорідність та строкатість суспільного становища позначалися на взаємовідносинах між студентами, на формуванні їхніх політичних настроїв.

Важливим був і національний чинник. За національним складом основну частку студентів становили поляки, друге місце посідали українці, третє євреї; інші національності були представлені незначними групами. Студентів-поляків у 1870/1871 навчальному році було 47,6%, у 1900/1901 – 47,6%, у 1913/1914 – 44,6%, українців, відповідно, 41,0, 31,3, 25,9%, євреїв – 4,6, 20,0, 28,1%. Частка студентів-поляків залишалася порівняно стабільною, натомість частка українців зменшувалася, а євреїв – зростала.

Студентський рух у Львівському університеті вирізнявся строкатістю й неоднорідністю. Студентські організації, які виникли ще наприкінці 60-х на початку 70-х років XIX ст. створювалися переважно за національною ознакою. У 1867 р. виникло товариство “Czytelnia akademicka”, яке об’єднало студентів польського і частково єврейського походження. У другій половині 70-х років товариство розгорнуло культурно-освітню і наукову роботу: читали реферати, проводили літературні вечори, діяли наукові гуртки – правничий, історичний, природознавчий, літературний*. Відповідно, українські студенти в лютому 1871 р. заснували культурно-освітнє товариство “Академический кружок”, яке організувало студентську бібліотеку, а з 1874 р. почало видавати журнал “Друг”. Українці створили і товариство взаємодопомоги “Дружній лихвар”***.

У жовтні 1875 р. на зборах “Академического кружка” І. Франко, студент філософського університету першого року навчання, був обраний до складу правління товариства***.

---

* У січні 1888 р. “Czytelnia akademicka” утворила гурток слов’янознавства, де вивчали історію, культуру і науку слов’янських народів.

** Українська молодь в університеті перебувала під впливом двох молодіжних студентських організацій – москвофільського “Академического кружка” та народовського “Дружного лихваря”. За програмами і діяльністю ці товариства належали до суспільно-політичних напрямів, які сформувалися у Галичині в другій половині 60-х років XIX ст., один з них був “москвофільський”, інший – “народовський”. “Народовці” були виразниками інтересів інтелігенції, міщан та селянства, греко-католицького духовенства, значно орієнтувалися на австрійські урядові кола. “Москвофіли” об’єднували частину духовенства, консервативної інтелігенції та частину селянства і вже в кінці XIX ст. орієнтувалися на реакційні сили царської Росії; водночас вони лояльно ставилися до австрійського уряду, однак їхні лідери заперечували існування українського народу, зневажливо ставилися до його мови і культури. Все це позначилося на діяльності “Академического кружка” і “Дружного лихваря” – вони постійно ворогували між собою.

*** Чому нинішній патрон університету І. Франко вибрав “Академический кружок”? На думку дослідників, на таке рішення вплинули радше аргументи практичні, ніж ідеологічні. “Академический кружок” мав досить солідну бібліотеку, видавав журнал “Друг”, у якому й з’явилися Франкові поезії – “Наймит”, “Народна пісня” та прозові твори – “Ріпник”, “На роботі”, “Навернений грішник”, науково-публіцистичні роботи – “Слівце критики”, “Сербські народні

Згодом обидва українські товариства об'єдналися: члени “Дружнього лихваря” вступили в “Академический кружок”, і далі “Дружній лихвар” існував як студентська каса взаємодопомоги*.

Формами студентської соціальної активності стали протести проти підвищення плати за навчання та урядового проекту закону про військову службу**. З ініціативи студентів Львівського університету 9 березня 1889 р. у місті відбулися збори. В ухваленій на них резолюції засуджено законопроект про військову службу, висунуто вимоги про скасування розпоряджень, які обмежували студентські свободи. Збори закінчилися масовою демонстрацією. Березневі події 1889 р. були першим виступом студентів Львова, у якому спільно діяла молодь різних національностей.

У 90-х роках ХІХ ст. студенти університету спільно зі студентами львівської політехніки видавали молодіжний двотижневик “Їусіє”, на сторінках якого висвітлювали важливі питання політичного життя Галичини. Студенти Львівського університету налагодили тісні зв'язки зі студентами Віденського, Празького, Чернівецького та інших університетів Австро-Угорщини, взяли участь у всеслов'янських студентських з'їздах, що відбувалися в Празі та Відні.

В університетському житті особливо значною була діяльність польського студентського молодіжного товариства “Ogniwo”. У зв'язку з відзначенням 250-літнього ювілею університету члени товариства уклали вітальний адрес, який підписали 10 тисяч осіб – професорів, викладачів, студентів та випускників Львівського університету⁴⁷. Відповідно, українські студенти працювали в “Академічній громаді”**.

думи й пісні”. Водночас, завдяки діяльності І. Франка у “Друзі”, видання відходило від москвофільської орієнтації, торуючи собі демократичний шлях. Інформація за: *Лукич В.* Спомини про Івана Франка / *В. Лукич* // Іван Франко у спогадах сучасників. Львів, 1956. С. 111.

* Розгортання діяльності очолюваної І. Франком і М. Павликом групи студентів, поширення нею прогресивних ідей в університеті та за його стінами, викликало занепокоєння поліції. У січні 1877 р. М. Павлика разом з трьома студентами-емігрантами, які транспортували нелегальні видання через Львів, заарештували вперше, а в червні того ж року – вдруге. Разом з ним під арешт потрапили І. Франко та двоє інших студентів університету й один російський народник. І. Франка та інших членів редакції журналу “Друг” звинувачували у належності до таємного товариства, яке під впливом ідей Михайла Драгоманова начебто проводило підпільну соціалістичну агітацію. У січні 1878 р. у Львові відбувся судовий процес. “Соціалістичний процес” після кількомісячної слідчої тяганини завершився шеститижневим ув'язненням І. Франка, яке вкрай негативно вплинуло на подальшу кар'єру перспективного студента, як, зрештою, і його однодумців.

** Окремі студенти навіть брали участь в робітничих гуртках самоосвіти та у виданні робітничої газети “Praca” та “Robotnik”.

⁴⁷ Przemówienie rektora Uniwersytetu Lwowskiego D-ra Ludwika Finkla... S. 15.

* У лютому 1907 р. діяльність товариства “Академічна громада” була заборонена. Діяльність студентських об'єднань регулювалася відповідними загальноавстрійськими та університетськими постановами. Зокрема, йшлося про порядок проведення зібрань. Інформація за: *Zbiór ustaw uniwersyteckich niektórych innych ustaw i przepisów młodzieży uniwersyteckiej potrzebnych.* Lwów, 1903. R. III. Przepisy o karności uniwersyteckiej. S. 58–65.

З початком Першої світової війни життя університету з серпня 1914 р. до червня 1915 р. виявилось паралізованим. Його приміщення були в розпорядженні російських військових властей, заняття не відбувалися. Зрештою, керівництво і більша частина викладачів університету перебували у Відні й головну увагу приділяли влаштуванню студентів, які евакуювалися зі Львова на навчання у Відні, а також у Празі та інших університетських центрах. У Львові університет відновив діяльність після відступу російських військ – у липні 1915 р., і надалі навчання тривало безперервно. На початку 1917/1918 навчального року в університеті вже налічувалося 156 викладачів: 86 професорів, 57 приват-доцентів, суплент і 12 лекторів. Відповідно, студентів було 2 138, з них на юридичному факультеті – 673, на філософському – 525, на медичному – 666, на теологічному – 274.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. львівське університетське середовище перебувало у стані структурної перебудови і змін, які стосувалися як загальної організації навчального закладу, так і системи навчання: відбувався процес демократизації усіх сторін університетського життя, зумовлений загальними тенденціями суспільного розвитку. В цей час отримано певні здобутки у розвитку наукових знань, а праці багатьох учених стали цінним внеском у світову науку. В університетське середовище, зокрема в студентські маси, проникали нові ідеї. Для студентства того часу характерними були національна заангажованість та ідейно-політична різноманітність.

LVIV UNIVERSITY AT THE TURN OF 19–20 CENTURY: ORGANIZATIONS, SCHOOLS, SOCIAL LIFE

Oleksiy SUKHYI

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of Modern History

The article elucidates the activity of Lviv University at the end of 19 – the beginning of 20 century through the content determination of the educational and scientific process, scientific schools' activity and lecturers' participation in the scientific processes of Austria-Hungary. The participation of university environment in the social political life of Lviv and region is shown.

Key terms: Lviv University, the organization of educational process, scientific schools, academic community, social life.

ЛЬВОВСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВВ.: ОРГАНИЗАЦИЯ, ШКОЛЫ, ОБЩЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ

Алексей СУХЫЙ

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра новейшей истории Украины

В статье освещается деятельность Львовского университета в конце XIX – начале XX вв. в контексте осмысления содержания организации учебного и научного процесса, работы научных школ и участия преподавателей университета в образовательных процессах Австро-Венгрии. Показано роль университетского сообщества в общественно-политической жизни Львова и края.

Ключевые слова: Львовский университет, организация учебного процесса, научные школы, академическое сообщество, общественная жизнь.